

Memòria històrica

2

4 El pedagog i lliurepensador Francesc Ferrer i Guàrdia, condemnat i afusellat
6 injustament pels fets ocorreguts durant la Setmana Tràgica de Barcelona, dóna
8 nom a la nostra Fundació. Per tant, el propi nom ens marca una voluntat de
recerca en el passat, de recuperació de la memòria d'una part de la nostra

10

Així doncs, un dels principis inspiradors de la Fundació ha de ser **la
12 recuperació de la memòria històrica, la seva difusió i la seva reivindicació.**

14 Analitzem però què vol dir això, ja que el tema de la memòria històrica i la seva
recuperació és un tema complex i molt ampli, que implica multitud d'aspectes
16 tant socials, com polítics, ideològics o culturals, i que ha suscitat moltes
polèmiques i enfrontaments d'opinions.

18

Per tant, és necessari que fem una aproximació primerament a la nostra
20 concepció del tema, per poder després emmarcar l'àrea d'interès que definirà la
nostra tasca i l'àrea concreta de treball.

22

24 Definició de memòria històrica

26 *“El poble que no coneix la seva història no pot comprendre el seu present i, per
tant, no el domina, per la qual cosa són uns altres els que ho fan per ell.”¹*

28

El desconeixement provoca falta de comprensió sobre els processos històrics
30 que han donat com a resultat el nostre present, generant un profund dèficit
democràtic que se substancia dia a dia en una societat despolititzada i poc
32 participativa. No som, realment, amos del nostre present, perquè només
coneixem el nostre passat vagament.

34

Per recuperar el fil de la història és necessari conèixer millor d'on venim i com
36 les generacions precedents van intentar afrontar determinats reptes, quines
dificultats van trobar pel camí i què van fer per superar-les total o parcialment.

38

Per tant, la Memòria Històrica és un instrument per enfortir la democràcia, com
40 a element de lluita contra la impunitat, com a eina per a la defensa dels drets
humans i com a element ideològic de construcció i vertebració de la societat.

42

A cada país aquest procés de Recuperació de la Memòria Històrica se centra
44 en un moment històric concret. A Espanya és un moviment sociocultural,
nascut en el si de la societat civil, per a divulgar, de forma rigorosa, la història
46 de la lluita contra el franquisme i els seus protagonistes, amb l'objectiu que es
faci justícia i recuperar referents per lluitar pels drets humans, la llibertat i la

---

¹ José Mª Pedreño (president del Foro por la Memoria). *“¿Qué es la Memoria Histórica?”*.
Revista Pueblos, nº 12 (2004) pp. 10-12.

48 justícia social. Aquest moviment veu necessari construir una veritat històrica ja
que, fins ara, només el bàndol vencedor de la guerra civil va tenir accés als
50 mitjans de difusió i al suport institucional necessari per portar endavant aquesta
tasca.

52

Tanmateix, com veurem a continuació, la recuperació de la memòria de l'obra
54 de Ferrer va una mica més enllà de la dictadura, i la seva història d'oblit és molt
més extensa.

56

Concretant en la Fundació

58

*“Desitjo també que els meus amics parlin poc o res de mi, perquè es creen ídols quan
60 s'exalcen els homes, cosa que és un gran mal per al devenir humà. Només els fets,
siguin de qui siguin, s'han d'estudiar, enaltir o vituperar, alabant-los perquè s'imitin quan
62 semblen redundar al bé comú, o criticant-los perquè no es repeteixin si es consideren
nocius al benestar general”*

64

Testament de Francesc Ferrer

66 Quina millor manera que començar definint-nos amb la pròpia voluntat de
Ferrer. La nostra finalitat no ha de ser la d'enaltir o idolatrar la seva figura. Per
68 a la Fundació, **recuperar la seva memòria ha de significar apropar-nos a la
seva obra i els seus principis inspiradors pel seu significat i per la seva
70 repercussió en el pensament social i transformar-ho en un discurs
actualitzat.**

72

La figura de Ferrer ens ha de servir, per apropar-nos a una època de marcada
74 transcendència en l'organització de la classe treballadora, generadora d'idees i
de progrés social. I ha de servir-nos de font d'inspiració per **centrar la nostra
76 mirada en els moviments de lliure pensament, laics i racionalistes que
treballaren per una societat més democràtica i progressista sense
78 prejudicis ni supersticions.**

80 Per abordar el coneixement històric d'aquests moviments volem abordar des de
finals del segle XIX, el moment de la seva aparició i ebullició fins al moment en
82 què són proscrits, perseguits i eliminats. Aquest moment es dona a partir del
1939 i durant els primers anys de la dictadura nacional-catòlica. Tanmateix, la
84 nostra voluntat de conèixer el passat per comprendre el present ens ha de
portar també a la recerca de com, amb la recuperació democràtica, aquests
86 moviments es restauren, reneixen i reinventen. En definitiva, volem cercar què
del nostre present és el resultat de les traces de continuïtat institucional,
88 ideològica o filosòfica en el passat.

90 Al nostre país com hem vist, el concepte de memòria històrica va molt lligat a la
Dictadura de Franco, la imposició de la Història dels vencedors i l'època d'oblit
92 que ha representat per a la nostra societat actual.

94 Ferrer i els moviments esmentats, no viuen directament el franquisme, però en
són víctimes dels poders reaccionaris i de l'oblit. Àmpliament reconegut
96 internacionalment, és un desconegut a casa nostra. Dues dictadures, una
guerra civil i 40 anys de nacional-catolicisme van truncar aquest
98 reconeixement, que ni tan sols va arribar del tot amb la recuperació de la

100 democràcia, per ser incòmode fins i tot per a alguns sectors ciutadans,
especialment els més arrelats al poder.

102 Però una de les problemàtiques més importants que haurà d'afrontar qualsevol
104 intent d'aproximació a la seva vida i obra prové de la dispersió documental que
sobre el mateix es conserva. Una dispersió documental que prové tant de la
106 rellevància i experiència internacional de Ferrer i Guàrdia i de les àmplies
repercussions internacionals que tingué el seu judici, com de la falta de
108 polítiques arxivístiques que superin el que suposà la Guerra Civil i la dictadura
en termes de preservació i recuperació del patrimoni històric del nostre passat.

110 Se'ns planteja doncs:

112 - **Realitzar una recerca acurada de tots els fons referits a la figura de**
114 **Ferrer i Guàrdia, per tal d'articular una eina de catalogació que**
permeti als investigadors el coneixement d'una base documental
dispersa.

116 - **Reproduir-ne la documentació més rellevant, a la vegada que**
118 **reproduir tota la documentació en aquests moments extensament**
dispersa en diferents arxius que no tenen sèries específiques sobre
120 **Ferrer i Guàrdia.**

122 - **Crear espais de relació i intercanvi amb institucions i persones del**
124 **món acadèmic per fomentar la investigació sobre Ferrer i Guàrdia i**
la seva època.

126 **L'herència de Ferrer i Guàrdia**

128 Poques figures trobem en la història contemporània d'Espanya tan polèmiques i
controvertides com Francesc Ferrer i Guàrdia. De màrtir laic a conspirador
130 anarquista, els qualificatius que ha rebut el pedagog d'Alella han estat, sovint,
l'escut sota el qual s'amagaven, per una banda, l'absència d'informacions
132 fiables sobre la seva biografia –especialment pel que fa a la seva joventut– i,
per l'altra, el desconeixement del seu peculiar univers mental, resultat del seu
134 activisme polifacètic i de les seves posicions políticament fluctuants entre
republicanisme, anarquisme i, fins i tot, socialisme. Sense oblidar la seva
136 afiliació a la francmaçoneria.

138 Així doncs, la seva mort violenta i la condemna unànime que provocà arreu
d'Europa, no han contribuït a aclarir la seva biografia sinó que, paradoxalment,
140 han estat el punt de partida d'enfrontaments entre detractors i defensors de la
seva figura que, en molts casos, han polemitzat més en base a apriorismes
142 ideològics i polítics que no pas a partir d'anàlisis i argumentacions històriques.

144 Però el projecte fonamental de la seva vida és l'Escola Moderna, on es portarà
a terme un ensenyament inspirat en el lliure pensament, practicant la
146 coeducació –de sexes i de classes socials-, insistint en la necessitat de la
higiene personal i social, rebutjant els exàmens i tot sistema de premis i
148 càstigs, obrint l'escola a les dinàmiques de la vida social i laboral, i organitzant
activitats de descoberta del medi natural. Els nens i nenes tindran una insòlita

150 llibertat, faran jocs i exercicis a l'aire lliure, i un dels eixos de l'aprenentatge el
152 constituïran les seves pròpies redaccions i comentaris d'aquestes vivències. Un
154 trencament veritablement revolucionari amb els mètodes tradicionals. S'hi
156 organitzaran conferències dominicals, enteses com una extensió educativa per
158 a les famílies, comptant amb el suport i la intervenció de personatges com
160 Odón de Buen o Santiago Ramón y Cajal, d'un prestigi científic universal.

156 La sensibilitat pedagògica es vincularà amb l'ideal d'emancipació del gènere
158 humà, propi dels corrents llibertaris envers els quals anirà derivant el
160 compromís polític de Ferrer i Guàrdia. Serà un exemple rotund de l'estreta
162 relació que el pensament anarquista mantindrà amb l'horitzó d'un ensenyament
164 renovat, considerat com a via fonamental per accedir a l'alliberament de
166 l'individu de qualsevol sotmetiment.

164 L'obra de Ferrer ens planteja, per tant, molts reptes. L'estudi del passat ens ha
166 de servir, com hem dit, per conèixer millor d'on venim, per reforçar el nostre
168 pensament i argumentacions i com a font d'inspiració d'algunes de les nostres
170 línies de treball. Per centrar el treball de la Fundació vers la recuperació de la
172 memòria històrica, ens fixarem en dos eixos principals que orientin els reptes
174 de treball que ens plantegen:

Renovació ideològica:

172 Ferrer planteja una educació alliberadora i per tant fa una important crítica al
174 poder que l'església té sobre els individus, la societat i les consciències.

174 Davant aspectes que continuem veient ara, com el fonamentalisme irracional
176 de la societat que va viure Ferrer o el relativisme individualista, Ferrer planteja
178 que la transformació de la societat passa per l'educació, la transformació de les
180 persones.

180 I ho fa donant gran importància als valors que fan referència a l'autonomia de
182 les persones, com la capacitat d'organització, el foment a les iniciatives dels
184 individus, la capacitat en la presa de decisions,... És a partir d'aquesta
186 autonomia com les persones han d'anar descobrint els valors col·lectius com la
188 justícia, la ciutadania, l'educació cívica, les lleis que fomenten la convivència, la
190 solidaritat o la participació en l'esdevenir públic.

- **Aprofundir en la recerca d'experiències i referents històrics d'organització laiques i transformadores que entronquen amb el nostre present com: ateneu, esplai, escoltisme...**

190

Renovació pedagògica:

192 Ens sentim hereus d'una tradició pedagògica racionalista, laica i integral que
194 connecta amb experiències com l'Institut-Escola, la Institución Libre de
196 Enseñanza, la pròpia Escola Moderna o tot el moviment de renovació
198 pedagògica de la Catalunya republicana. Així volem treballar per:

196

- **Fomentar l'estudi i la recerca d'experiències desenvolupades per la tradició pedagògica racionalista, laica i integral a Catalunya abans de la dictadura.**
- **Incorporar aquesta recerca al debat actual sobre l'educació**

200